

Ongewone noordse spitsmuis (*Sorex caecutiens*) pas 10 jaar na vangst herkend

Door: Jeroen van der Kooij, Rudsteinveien 67, NO-1480 Slattum, Noorwegen

Sinds 1993 is de Noorse Zoologische Vereniging (NZF) bezig met het maken van een verspreidingsatlas van Noorse zoogdieren. Het tijdsinterval voor de atlas bestrijkt de periode 1980-2004 (Syvertsen et al. 1996). Als onderdeel van dit atlasproject werd de determinatie van alle spitsmuizen die in Noorse musea worden bewaard door de auteur geverifieerd. Hieruit bleek dat tijdens een inventarisatiekamp in de zomer van 1996 een exemplaar van een bijzondere spitsmuisssoort was gevangen die destijds niet werd herkend. Op 1 augustus 1996 werd 11 km ten noordoosten van Dombås (UTM_{WGS84}: 32VNP1790; gemeente Dovre; provincie Oppland) op de vangplaats "Tjernet" een noordse spitsmuis (*Sorex caecutiens*) dood in een longworth-val aangetroffen. Destijds werd het dier gedetermineerd als dwergspitsmuis (*Sorex minutus*). Het betreffende inventarisatiekamp werd georganiseerd in samenwerking met de Veldwerkgroep van de VZZ (Gundersen 1999). De dode zoogdieren die op het kamp werden verzameld werden vrijwel allemaal overgedragen aan het Natuurhistorisch Museum in Oslo (Zoologisk Museum, Universitetet i Oslo).

Het is niet verwonderlijk dat dit dier destijds verkeerd werd gedetermineerd. Noordse spitsmuizen hebben uiteenlopende drachten: juveniele dieren hebben een tweekleurige vacht, waarbij de rug (bruin)grijs is en de buik grijswit. Ze kunnen makkelijk verward worden met dwergspitsmuizen. Deze zijn echter kleiner en hebben over het algemeen uitstaande haren op de staart, die bij de staartwortel een insnoering vertoont. Noordse spitsmuizen hebben bovendien een duidelijk tweekleurige staart, waarbij de haren aan het einde een soort kwastje vormen. Dit is bij dwergspitsmuizen niet het geval. De bovenkant van de voeten is bij noordse spitsmuizen wit of in ieder geval lichtgekleurd. In hun tweede kalenderjaar hebben noordse spitsmuizen een driekleurige vacht die veel lijkt op die van

de gewone bosspitsmuis (*Sorex araneus*). De staart blijft echter duidelijk tweekleurig en ook de voetkleur blijft hetzelfde. Bosspitsmuizen onderscheiden zich ook doordat ze groter zijn. De verschillende drachten van de noordse spitsmuizen leiden er aanvankelijk toe dat ze als verschillende soorten werden beschreven (Sulkava 1990). In de meeste veldgidsen wordt alleen de juveniele dracht van noordse spitsmuizen beschreven en afgebeeld. Dit draagt er toe bij dat de soort vaak niet juist wordt geïdentificeerd.

Toen het kamp werd gehouden was de dichtstbijzijnde vindplek van deze soort 450 km ten noordoosten van de kampplaats in Dovre, namelijk te Unkervatnet in de gemeente Hattfjeldal en de provincie Nordland (Moksnes & Vie 1975). Pas onlangs is bekend geworden dat deze soort in Zuid-Noorwegen voorkomt (Finch & van der Kooij 2005). In 2003 onderzocht de auteur een reeks dode spitsmuizen uit een gebied, dat ca. 30 km ten zuiden van de vangplek in Dovre verwijderd ligt (Blåhø; gemeente Vågå; provincie Oppland). Deze dieren waren met behulp van vangbekers voor ongewervelden gevangen. In deze partij werd de noordse spitsmuis voor het eerst voor Zuid-Noorwegen aangetoond. In een vervolgonderzoek in 2004 door Oliver Finch en de auteur kon met behulp van dezelfde soort vangbekers de soort echter in de aaneenliggende bergmassieven niet worden aangetoond. De vraag was of de populatie bij Blåhø een mogelijk relict kon zijn die de laatste ijstijd in de bergen overleefd had of een restpopulatie die via een zuidelijke immigratieroute Noorwegen na de laatste ijstijd had gekoloniseerd (zie Finch en van der Kooij 2005 voor een uiteenzetting). Het bovengenoemde onderzoek naar de spitsmuizen in de diverse Noorse collecties en aanvullend braakballenonderzoek heeft echter inmiddels, naast de vondst in Dovre, nog andere locaties ten noordoosten en ten oosten van Blåhø opgeleverd. Met nieuwe vondsten uit Zweden (Birger Hörnfeldt & Bengt-Göran Carlsson, niet gepubliceerde gegevens) is er misschien toch sprake van een min of meer aaneengesloten voorkomen vanuit het noorden van Fennoscandia.

Wat leert ons nu de verkeerde determinatie bij de vangsten uit 1996? Het leert ons ten eerste dat het belangrijk is om bij inventarisatiewerk (bewijs)materiaal te verzamelen. Dit kunnen dode dieren zijn, weefselproeven, geluidsopnames of zelfs foto's. Op deze manier kunnen waarnemingen in de toekomst nog altijd worden geverifieerd, maar ook aan veranderde taksonomische inzichten worden onderworpen. Het is daarbij belangrijk dat niet alleen bijzondere vondsten worden gedocumenteerd, maar dat dit ook gebeurt voor ogenschijnlijk gewone soorten. Zeker bij vallenonderzoek is het van belang om dode dieren te bewaren. Dit heeft ook een moreel aspect: als wij verantwoordelijk zijn voor de dood van zoogdieren, dan moeten we ook ons best doen dat deze slachtoffers op de beste manier gebruikt zullen worden. De VZZ-Veldwerkgroep verzamelt structureel dode dieren tijdens buitenlandse kampen. Deze dieren worden toegevoegd aan de museumcollecties van het gastland of overgedragen aan de collectie van het natuurhistorisch museum Naturalis te Leiden. Enkele dieren worden ook opgenomen in wetenschappelijk verantwoorde privé-collecties. De laatste jaren is de Veldwerkgroep bovendien begonnen met het nemen van weefselproeven (Bekker & Bekker 2006). Of tijdens het kamp meer noordse spitsmuizen zijn gevangen blijft ongewis, aangezien alleen dode dieren zijn bewaard en kunnen worden geverificeerd.

Ten tweede is het van belang om verspreidingskaarten niet als sleutel te nemen voor het herkennen van een soort. Er kunnen, ook in Europa, nog steeds ontdekkingen over de verspreiding van zoogdieren worden gedaan. Bovendien wordt er veel met soorten gesleept (zie o.a.: Koelman 2006, Canters et al. 2005) en zullen de veranderingen in het klimaat ook tot veranderingen in verspreidingspatronen lijden.

Ten derde is het belangrijk om je soorten goed te kennen. Dat is bij soorten die je nog nooit gezien hebt soms erg lastig. Veldgidsen geven daar lang niet altijd een goed houvast. Toen in 1996 het kamp werd gehouden had niemand van de deelnemers ooit een levende noordse spitsmuis gezien. De auteur leerde de soort pas goed kennen toen hijzelf in 2002 een jaar in het noordoosten van Noorwegen woonde, waarbij uitgebreide veldervaring met deze soort werd opgedaan. Maar ook een bezoek aan de uitgebreide zoogdiercollectie van de universiteit in Oulu in Finland was erg leerzaam voor het herkennen van fennoscandische kleine zoogdieren.

Literatuur:

- Bekker, H. & J.P. Bekker. 2006. Slaapmuizen *inventariseren: nieuwe methode op niveau*. Zoogdier 17: 15-18.
- Canters, K.J., J.B.M. Thissen, M.A.J. van Diepenbeek, H.A.H. Jansman & K. Goutbeek. 2005. *The wild cat (Felis silvestris) finally recorded in the Netherlands*. Lutra 48: 67-90.
- Finch, O.-D. & J. van der Kooij. 2005. *The discovery of the masked shrew (Sorex caecutiens Laxmann, 1788) in southern Norway provides a further suggestion for the post-glacial colonisation of Scandinavia*. Mammalian Biology 70: 307-311.
- Gundersen, H. (red.) 1999. *Mammals in Trysil and Dovre. Results of the 1996 mammal study camp of the Norwegian Zoological Society (NZF) and the Dutch-Flemish Mammal Society (VZZ)*. Norsk Zoologisk Forening. Rapport 4. Oslo, Noorwegen. Mededeling 41. Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ).
- Koelman, R. 2006. *Huisspitsmuis nieuw op Ameland*. Zoogdier 17: 12-13.
- Moksnes, A. & Vie, G. E. 1975. *Ornithologische undersøkelser i reguleringsområdet for de planlagte Vefsna-verkene 1974*. Rapport Zoologisk Serie 1975-9. Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuséet, Trondheim, Noorwegen.
- Sulkava, S. 1990. *Sorex caecutiens Laxmann, 1788 Maskenspitzmaus*. In: Handbuch der Säugetiere Europas. Ed. door J. Niethammer & F. Krapp. Vol. 3/1, 215-224. Aula-Verlag, Wiesbaden, Duistland.
- Syvertsen, P. O., Shimmings, P. & Isaksen, K. 1996. *The Norwegian mammal fauna: status and atlas mapping*. Hystrix 8: 91-95.